

SIVISTYSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 8/2001 vp

Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2002

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Sivistysvaliokunta on eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 3 momentin nojalla päättänyt antaa lausunnon hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2002 (HE 115/2001 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- kansliapäällikkö Markku Linna, ylijohtaja Arvo Jäppinen, talousjohtaja Eero Pulkkinen, opetusneuvos Marita Savola, hallitusneuvos Riitta Kaivosoja, kulttuurisihteeri Leena Laaksonen ja johtaja Juhani Hakkarainen, opetusministeriö
- varapuheenjohtaja Jorma Turunen, aikuiskoulutusneuvosto
- toimitusjohtaja Jouni Mykkänen ja tuotantojohtaja Erkki Astala, Suomen elokuvasäätiö
- ohjelmajohtaja Ann Sandelin ja ohjelmasuunnittelupäällikkö Kari Kyrönseppä, Yleisradio Oy
- ohjelmajohtaja Jorma Sairanen, MTV Oy

- kanavajohtaja Pirjo Airaksinen, Ruutunelonen Oy
- puheenjohtaja Ville Marjomäki ja pääsihteeri Jyrki Ijäs, Suomen Kansanopistoyhdistys
- puheenjohtaja, elokuvaohjaaja Sakari Kirjavainen, Suomen Elokuva- ja Videotyöntekijäin Liitto - SET ry
- puheenjohtaja John Webster ja toiminnanjohtaja Miia Haavisto, Suomen Elokuvaohjaajaliitto SELO ry
- puheenjohtaja Roope Lehtinen, Suomen audiovisuaalisen alan tuottajat SATU ry
- puheenjohtaja Johannes Lassila, Suomen elokuvatuottajien keskusliitto - SEK ry
- toiminnanjohtaja Eeva-Inkeri Sirelius, Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL ry
- puheenjohtaja Paula Yliselä, Opintokeskusseura
- puheenjohtaja, rehtori Aulikki Kalalahti ja toiminnanjohtaja Raimo Jussila, Suomen Tietokirjailijat ry
- pääsihteeri Mika Nirvi, Suomen kesäyliopistot ry.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Opetusministeriön hallinnonalan määrärahat ovat ensi vuonna 369,7 miljoonaa euroa suuremmat kuin kuluvan vuoden varsinaisessa talousarviossa. Valiokunta pitää myönteisenä, että hal-

linnonalan määrärahat ovat lisääntyneet noin 7 prosentilla. Erityisesti valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että opetus- ja kirjastotoimen valtionosuuksien korotus tuo kunnille ja muille koulutuksen järjestäjille lisää rahaa noin miljar-

di markkaa. Korotuksella poistetaan 1990-luvulla laman seurauksena tehdyt yksikköhintojen leikkaukset. Näin kunnilla on paremmat mahdollisuudet helpottaa koulun arkista työtä ja antaa koulutuksen järjestäjille paremmat edellytykset laadukkaiden koulutuspalvelujen tuottamiseen.

Sivistysvaliokunta käsittelee tässä lausunnossa tietokirjoittamisen tukijärjestelmän kehittämistä, vapaan sivistystyön rahoitusta ja kotimaisen elokuvan rahoitusta. Lisäksi valiokunta tulee käsittelemään sen toimialaan kuuluvia valtion talousarvioon liittyviä asioita asianomaisten hallituksen esitysten yhteydessä.

Vapaan sivistystyön rahoitus

Hallituksen talousarvioesityksen mukaan vuonna 2002 opetusministeriön toimialan aikuiskoulutuksen kehittämisen yleistavoitteena on elinikäisen oppimisen politiikan konkretisoiminen, aikuisopiskelun edellytysten vahvistaminen ja osallistumisen laajentaminen, voimavarojen tason vakaan kehityksen turvaaminen sekä aikuis-koulutuksen laadun parantaminen.

Kehittämistyön painopisteitä ovat mm. aikuisopiskeluun soveltuvien tutkintojen ja opinto-ohjelmien kehittäminen sekä eri tavoin hankittu osaamisen tunnustamisjärjestelyjen kehittäminen, keski-ikäisen ja huonon pohjakoulutuksen omaavan väestön oppimisvalmiuksien ja aikuiskoulutukseen osallistumisen lisääminen sekä kansalaisten tietoyhteiskuntavalmiuksien parantaminen ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen.

Vapaan sivistystyön määrällinen osuus aikuiskoulutuksesta on merkittävä. Hallituksen esityksen mukaan vapaan sivistystyön oppilaitosten koulutukseen arvioidaan osallistuneen vuonna 2000 yhteensä 700 000 henkilöä, mikä vastaa arviolta noin 35 000 vuosiopiskelijapaikkaa, kun vastaava luku esimerkiksi omaehtoisen ammatillisen lisäkoulutuksen osalta on arvioitu 11 700 vuosiopiskelijapaikaksi.

Valiokunta pitää valitettavana sitä, että vapaan sivistystyön määrärahat eivät ole voineet kehittyä yhtä myönteisesti kuin muut koulutukseen osoitettavat voimavarat. Valiokunta ei pidä

valtionkaan kannalta tarkoituksenmukaisena laiminlyödä aikuisväestön osaamisen kehittämistä. Valiokunta yhtyy erään asiantuntijan näkemykseen, jonka mukaan "sivistynyt valtio tukee sitä, että jokainen voi monipuolisesti kehittää itseään ja lahjojaan myös silloin, kun sillä ei ole heti havaittavaa ammatillista merkitystä".

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että hallituksen asettamat tavoitteet aikuiskoulutukselle edellyttävät vapaan sivistystyön oppilaitoksille riittävät voimavarat kehittämistyöhön. Tähän ehdotetut määrärahat eivät anna riittäviä edellytyksiä koulutuspoliittisesti merkittävien, tärkeinä pidettyjen kohderyhmien tarpeet huomioon ottavien ja valtakunnallisesti merkittävien kehittämishankkeiden toteuttamiseksi.

Parhaillaan työskentelevä parlamentaarinen aikuiskoulutustyöryhmä on esittänyt vapaan sivistystyön perusvoimavaroihin lisättäväksi yhteensä 50 miljoonaa markkaa, jotka on tarkoitus käyttää kansalaisten tietoyhteiskuntataitojen, toiminnallista lukutaitoa ja oppimisvalmiuksia sekä maahanmuuttajien kielenopetusta ja kansalaistaitoja koskevan opetustarjonnan laajentamiseen.

Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että vapaa sivistystyö ei kuulu koulutusvakautuksen ns. kolmannen vaiheen piiriin. Valiokunta pitää kuitenkin välttämättömänä, että kehitettäessä aikuisten opintososiaalisia etuuksia selvitetään mahdollisuudet vapaan sivistystyön kokopäiväisten, opintosuunnitelmiin perustuvien linjojen ja opinto-ohjelmien opiskelijoiden saattamiseksi yhdenvertaiseen asemaan muiden oppilaitosmuotojen opiskelijoiden kanssa.

Vapaan sivistystyön valtionosuusjärjestelmän epäkohdat. Sivistysvaliokunnan saaman selvityksen mukaan nykyinen rahoitusjärjestelmä ei palvele vapaan sivistystyön toiminnan luonnetta ja sen kehittämistä, koska se perustuu liian mekaanisesti suoritepohjaiseen ohjaukseen ja rahoitusajatteluun. Suoriteperusteinen valtionosuusmalli aiheuttaa useissa tapauksissa sen, että keskitytään suoritteiden määrän kasvattamiseen, jolloin tärkeät laajemmat toimintahankkeet ja opetuksen kehittämistyö jää liian vähälle.

Valiokunta pitää välttämättömänä tarkistaa vapaan sivistystyön oppilaitosten rahoitusrakennetta ja ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin, että valtionrahoituksen perusteet ovat oppilaitosten toiminnan kannalta tarkoituksenmukaisia.

Opintokeskusten rahoitus. Sivistysvaliokunta korostaa erityisesti kansalaisjärjestöjen parissa tehtävän opinto- ja kulttuurityön tärkeyttä. Nyky-yhteiskunnassa on erityisen tärkeää tukea kehitystä, joka lisää kansalaisten halua ja kykyä toimia erilaisissa demokraattisissa yhteisöissä. Suomalaistenkin äänestyskäyttäytymisen huolestuttava kehitys puhuu sen puolesta, että on edistettävä kansalaisten osallistumista ja tuettava eri toimia, joiden avulla kansalaiset oppivat käyttämään demokraattisen vaikuttamisen välineitä.

Opetustunti on opintokeskusten valtionosuusmallissa kehittynyt epämääräisesti tulkituksi suoritteeksi, minkä takia opetustoiminnaksi voidaan rekisteröidä laaja erilaisten toimintojen kirjo. Nykyinen valtionosuuden peruste ei kannusta eikä ohjaa opintokeskuksia niiden perustehtävään, kansalaisyhteiskunnan aktiiviseen ja monipuoliseen kehittämiseen. Valiokunta pitää välttämättömänä nostaa opintokeskuksille myönnettävää määrärahaa.

Kesäyliopistojen valtionrahoitus. Laki määrittelee kesäyliopistojen perustehtäväksi järjestää avointa yliopisto-opetusta. Sen osuus kesäyliopistojen opetuksesta onkin arvioiden mukaan yli puolet eli noin 49 000 tuntia muun vapaan sivistystyön piiriin kuuluvan koulutuksen ollessa noin 43 000 tuntia. Kesäyliopistojen avoimeen yliopisto-opetukseen saama valtionavun määrä suhteessa koulutuksen järjestämiskustannuksiin on noin 30 prosenttia. Valiokunta pitää välttämättömänä nostaa kesäyliopistoille myönnettävää määrärahaa.

Aikuiskoulutuksen perustamishankkeiden määrärahat. Aikuiskoulutuksen investointien määrärahat ovat pienentyneet jyrkästi viime vuosien aikana. Tämä on aiheuttanut erityisesti kansanopistoille kestämättömän tilanteen. Talousarvioehdotuksessa aikuiskoulutuksen perustamis-

hankkeisiin ehdotetaan myönnettäväksi 1,009 miljoonaa euroa. Kuitenkin jo pelkästään kansanopistojen ilmoittama yhteenlaskettu investointitarve vuositasolla on noin 90 miljoonaa markkaa, mistä opistot joutuvat käyttämään noin 62 prosenttia nykyisten tilojen välttämättömään perusparantamiseen. Valiokunta kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että vapaata sivistystyötä koskeva laki määrittelee kansanopiston edelleen sisäoppilaitokseksi, jolle internaatti on osa opetusta ja kasvatusta. Kansanopistoissa käydään parhaillaan vilkasta keskustelua internaatin pedagogisesta merkityksestä ja myös opetushallituksen tekemässä kansanopistojen koulutuksen arvioinnissa on kuluneen vuoden aikana korostunut internaatin merkitys. Valiokunta pitää välttämättömänä korottaa kansanopistojen perustamishankkeisiin osoitettavaa määrärahaa.

Edellä todetun perusteella sivistysvaliokunta ehdottaa, että

valtiovarainvaliokunta kiirehtii toimenpiteitä vapaan sivistystyön oppilaitosten rahoitusrakenteen muuttamiseksi siten, että valtionrahoituksen perusteet ovat oppilaitosten toiminnan kannalta tarkoituksenmukaisia,

harkitsee opintokeskusten toimintaan osoitettavan valtionavustuksen korottamista 600 000 eurolla,

harkitsee kesäyliopistojen toimintaan osoitettavan valtionavustuksen korottamista 300 000 eurolla ja

harkitsee kansanopistojen perustamiskustannuksiin osoitettavan määrärahan korottamista 500 000 eurolla.

Kotimaisen elokuvan tuki

Elokuvatuotanto eri muodoissaan on keskeisessä asemassa audiovisuaalisessa kulttuurissa. Se leimaa ja tulkitsee yhä olennaisemmin identiteettiämme ja ajatteluamme. Suomalaisen elokuvan tavoiteohjelman lähtökohtana on luoda toimintaedellytykset vahvalle ja itsenäiselle elokuvialalle, jonka teokset menestyvät niin koti-

maassa kuin kansainvälisillä markkinoilla. Elokuva-alan on osattava vastata yleisönsä tarpeisiin ja pystyttävä hyödyntämään laajasti eri rahoitusmahdollisuuksia nopeasti muuttuvassa kulttuuriympäristössä. Valiokunta korostaa sitä, että lahjakkaiden tekijöiden luova työ on alan menestyksen edellytys, mutta työn jatkuvuus ja mahdollisuudet kehittämiseen ovat myös keskeisessä asemassa.

Elokuvan tavoiteohjelmassa ehdotettiin elokuvatuotannon julkisen tuen nostamista vuosina 2001 ja 2002 yhteensä 32 miljoonalla markalla. Vuonna 2001 julkisen tuen kasvu oli 1,5 miljoonaa markkaa ja vuoden 2002 valtion talousarvioehdotuksessa on ehdotettu 4 miljoonan markan lisäystä elokuvataiteen tukeen, josta 3 miljoonaa markkaa lasten elokuvan kehittämiseen.

Valiokunta viittaa hallituksen toimenpidekerotomuksesta vuodelta 2000 antamaansa lausuntoon (SiVL 6/2001 vp — K 5/2001 vp) ja korostaa sitä, että julkisen vallan panostus elokuva-tuotantoon on perusteltua sekä kulttuuripoliittisesti että elinkeinopoliittisesti. Laadukas, kun-nianhimoinen draama- ja dokumenttielokuva on olennainen osa kansallista kulttuuria ja samalla se on osa tuotantoa, jolla on vientipotentiaalia. Valiokunta pitää välttämättömänä panostaa nykyistä enemmän ja määrätietoisemmin elokuvan tuotantoedellytysten vahvistamiseen. Tämä edellyttää elokuvan julkisen tuen lisäämistä, jotta ala voisi asianmukaisesti kehittyä ja toiminnalle luotaisiin jatkuvuutta.

Digitalisoituminen — laajakaistaverkot, digi-tv, digielokuva — merkitsee uusia haasteita, mahdollisuuksia ja uusia markkinoita ei ainoastaan uudentilaisille sisältötuotteille, vaan myös perinteiselle elokuva- ja tv-tuotannolle. Kansallisen kulttuurin näkökulmasta on tärkeää, että kotimaisella tuotannolla on vahva asema kasvavan tarjonnan keskellä.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan Tanskassa ja Ruotsissa on voitu osoittaa se, että vahva julkinen panostus elokuvatuotantoon tuottaa myös kaupallisesti vahvan elokuva- ja tv-alan. Julkinen rahoitus näissä maissa on kaksinkolminkertaisella tasolla Suomeen verrattuna ja, kun julkista rahoitusta on näissä maissa kasva-

tettu, julkisen rahoituksen osuus tuotannon kokonaisrahoituksesta on pysynyt ennallaan.

Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että elokuva- ja televisiotuotanto on työvoimavaltainen ala, jolloin lisärahoituksella on välitön työllistävä vaikutus.

Edellä olevan perusteella sivistysvaliokunta ehdottaa, että

valtiovarainvaliokunta harkitsee kotimaisen elokuvan tukeen osoitettavan määrärahan korottamista 2 000 000 eurolla.

Tietokirjoittamisen tukijärjestelmän kehittäminen

Hallitusohjelman mukaan Suomen ja suomalaisten tulevaisuus on vahvasti riippuvainen osaamisesta, kyvystä hyödyntää osaamista ja luoda uusia innovaatioita. Koko väestön osaamistason nostaminen tukee Suomen kehittymistä sivistyskansana ja Suomen kilpailukykyä. Näiden linjausten mukaisesti myös tieteestä tiedottamisen tulee olla keskeinen osa suomalaista tiede- ja teknologiapolitiikkaa. Valiokunta viittaa myös koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan vuosille 1999—2004, jossa todetaan, että tieteellisen tiedon saattaminen yleistajuiseen muotoon ja kansalaisten käyttöön on keskeinen osa suomalaisen tietoyhteiskunnan rakentamista.

Tietokirjallisuuden merkitys on ollut koko 1990-luvun voimakkaassa kasvussa. Tietoyhteiskuntakehitys sekä tiedonvälityksen digitalisoituminen ovat lisänneet tietokirjallisuuden kysyntää sekä julkaistujen tietokirjojen määrää. Opetusministeriön tekemän selvityksen mukaan vuonna 1999 Suomessa julkaistiin tiedon alueella arviolta runsaat 9 000 nimikettä. Yleisten kirjastojen kirjallainoista vuonna 1997 oli aikuisten tietokirjalainoja 31 prosenttia, lasten ja nuorten kirjallisuuden lainoja 37 prosenttia ja aikuisten kaunokirjallisuuden lainoja 32 prosenttia.

Eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista annetun lain (236/1961) mukainen jaettavien apurahojen ja avustusten kokonaismäärä on 10 prosenttia edellisenä kalenterivuonna yleisiin kirjastoihin han-

kittuun kirjallisuuteen käytetystä rahamäärästä. Tästä määrärahasta 90 prosenttia osoitetaan kaunokirjallisuuteen ja 10 prosenttia tietokirjallisuuden apurahoittamiseen. Apurahoja ei kuitenkaan myönnetä tieteellisten tutkimusten tai oppikirjojen tai niihin rinnastettavien teosten tekijöille tai kääntäjille. Näin ollen, kun vuonna 2001 kirjastoapurahoja jaettiin yhteensä 14,1 miljoonaa markkaa, siitä tietokirjallisuuden osuus oli 1,41 miljoonaa markkaa.

Valiokunta pitää välttämättömänä tietokirjoittamisen tukijärjestelmän korjaamista. Järjestelmän kehittäminen voi tapahtua opetusministeriön asiaa tutkineen työryhmän selvityksen pohjalta. Valiokunta korostaa sitä, että tietokirjallisuuden tukea tulee nostaa nykyisestään asianmukaiselle tasolle. Tämä tulee kuitenkin tapahtua niin, että korottaminen ei vähennä kaunokirjallisuudelle myönnettävää tukea.

Edellä olevan perusteella sivistysvaliokunta ehdottaa, että

valtiovarainvaliokunta kiirehtii toimenpiteitä tietokirjoittamisen tukijärjestelmän kehittämiseksi ja että valiokunta harkitsee tietokirjoittamiseen osoitettavan tuen korottamista 150 000 eurolla, josta vähintään puolet osoitettaisiin tietokirjallisuuden kääntämiseen huomioiden erityisesti myös lasten ja nuorten tietokirjallisuuden kääntäminen.

Lausunto

Lausuntonaan sivistysvaliokunta kunnioittavasti esittää,

että valtiovarainvaliokunta mietintöä laatiessaan ottaa huomioon, mitä tässä lausunnossa on esitetty.

Helsingissä 12 päivänä lokakuuta 2001

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Kaarina Dromberg /kok
 vpj. Jukka Gustafsson /sd
 jäs. Tapio Karjalainen /sd
 Tanja Karpela /kesk
 Jyrki Katainen /kok (osittain)
 Inkeri Kerola /kesk
 Irina Krohn /vihr
 Markku Markkula /kok

Osmo Puhakka /kesk
 Leena Rauhala /kd
 Säde Tahvanainen /sd
 Ilkka Taipale /sd
 Unto Valpas /vas
 Pia Viitanen /sd
 vjäs. Leena-Kaisa Harkimo /kok (osittain).

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marjo Hakkila.